Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. २९९ घ

Title कादम्बरीटीका विषमपद विवृतिः

Author वैद्यनाथः

Extent २३ पत्र Age सं. १८३४

Subject आख्यायिका (काव्य)

कादम्बरीकथाया विषमपदविवृतिः

२५९

२३ पत्राणि

कादम्बरीविषमपदटिप्पणी

कावि॰
१

॥श्रीगणेशाय नमः॥ ईशविष्णुकमलासनमुख्यैर्देवतैरपि समीहितसिद्ध्यै। वन्दितो गजमुखः सुख
हेतुः संमुखो भवतु कार्यमुखे नः १ अथ प्रारंभे विघ्नविघातनाय ब्रह्मविष्णुशिवरूपं नत्या परमेश्वरं न
मस्यति· रजोजुषइति· अजानां जन्मनि कर्त्तव्ये रजोजुषे अजाय नमः इत्यन्वयः एवमग्रेपि· अजः ब्र
ह्मो विष्णुधात्रोरिति रत्नमाला· त्रयी वेदत्रयं तन्मयुरीय· त्रयो गुणा अस्येति त्रिगुणः आत्मा स्व
रूपं यस्य सः १।२। जयतीति· उपेन्द्रो विष्णुः पदः रूपः तः क्षणमात्रे लब्धलक्ष्यपामेतुमिछुपाकोपा
रुणाया दृशो वरिणो रुरः अस्रेणार्द्रधिरेणव पाटलं चकार· भयात्स्वयं भिन्नमिवेन्दुतुल्यं सा· लक्ष्मल
क्ष्यं शरत्संवेतसमरः ३ नमामीति· भर्तुः स्वस्य गुरुः मोक्षरयः करचुम्बादिवन्मथा रागजविशेषाह
र्षेचरितेउक्ताः ४।५।६। ७॥ स्फुरदिति· स्फुरत्कलाय आलापउक्तिस्तद्विलासैः कोमलं कया
स्फुरद्भिः कलाऽलापविलासैः कोमलं कं हरेपि चेतिविश्वः रसेनापलसितां कयाशयां शब्दा राम
१

लंकारविशेषमभ्युपागतनामामाव· शब्देत्याकूः पदार्थानांच परस्परमितिमरखनीकंठाभरणो हरंती
ति·उन्मेलचमत्कृतेदीपकोपमेयालंकारविशेषोयेषुनेर्नवैः प्रतिभाकल्पितैः पदार्थैः कुसुमलेस्वन
लदीपवृत्तैर्नूतनैरस्य·भूषालंकारः तंनिधिश्च·जातिःस्वभावोक्तिःमालनीच·वपुर्वेति·शुभावेस्य: १०
उवासेति·बंधुरे रम्ये·विश्व एव नरंतिा श्रवणे श्राद्धस्य·करणेच·विधानेनेति·विधानमितिकर्तव्यता·ह
स्तिनांग्रासस्य·दंतिनांकवलेसंधाविनिमहीपकोप्यातृ·हूतंत्वागेगमरस्य·मत्वाश्रोचमहावीरइति
त्रिकांडी·स्पृशाएवकरणेयषांतेमेखलेः सूपदुलस्य शुंडेस्य·दिग्गोमितिा अलोकंललाटं·प्रेक्षावतांप्र
हन्नयेविनयप्रदर्शनदर्वकंसरमेसौहार्दयेद्विशेयति·द्विजेनेति·कौशुंकुंठता·अतिक्रांताद्वयीद्विती
यापप्याअद्वितीयेत्यर्थः·धियानिवद्धत्वदर्वोत्वसूचनं॥२०॥आसीदित्यादि॥नरपतपोनडुषाघाद्
दूपक्षेशाक्तिरपुधंविगतमानीकृतरजश्च्छमंडलोराजाम्पक्षे·पानीकृतहंसविशेषमंडलः·

का॰वि
२

राजहंसास्तुतेचंचुचरणैर्लोहितैःसिताइत्यमरः राजपक्षेमगीभाग्यवानितिद्वयोरेकमेववा॰मेहंसपक्षेपा
दाःप्रसंनपर्वताः समाहेशोनिराकृतिः आदिराजः पृथुर्वैन्यइतित्रिकांडी॰पद्मसमनःप्रभृतिषुवसताप
मोरिदिनाहेतुनानारण्याणांसानुकरेणतिनारायणामनुकरोतीत्यर्थः महोत्कटोमदकलइत्यमर शकरटो
गजगंडेस्यादितिमेदिनी॰चित्रकर्मसुवर्णसंकर आसनन्नश्वनानामित्यादयः परिसंख्यालेकाएःश
जापक्षेजालंदंभः जालंगवाक्षआनायेकोरकेदंभहर्त्योरितिविश्वः॰कलंकोंकेऽपवादेचकालाय
समलेपिचेतिमे॰ पर्याणोऽश्वोपकरणेस्यादितित्रिकांडी॰परलोकान्भयंनशत्रुनरस्यादित्यर्थीप
रिसंख्या॰वृंदेणांहीसमूहं॰घंटेटिकाबाद्यविशेषट॰ अक्षरस्तुतकेयथा॰महानपिसुधीरोपिवद्धूरत्व
युतोपिसन्॰विरसःकृपणोवाह्यानदीनःकेनसेव्यते॰अत्रनदीनामितसामीसमुद्रस्येकोर्थः नका
स्युतोलवेववधिपिहीनःकृपणःकेनसेव्यनइति॰मात्राच्युतकंयथा॰मूलस्थितिमथःकुर्वन्पात्रै एम
२

र्जे घोगनाक्षरैः। विटः सेव्यः कुलीनस्यतिष्ठतः पथिकस्य सः। अत्र बिंदुनीकारस्य मात्राच्युतो वटइ
त्यर्थांतरं। त्रिनयनचूडारत्नं मित्रं यांभोः कुमुद्वतीदयितः। अथ मुद्यति घुसृणा हृया न हरणी वदने।
पमश्रुइः। अत्र कुमुद्वती मुद्यतीति बिंदुमत्तायां लभ्यत इति बिंदुमती प्रहेलिकांतरे णोक्तार्थस्य श्लो
कांतरस्य यथा स्थै तत्सरानुस्वारविसर्गैर्नीपुसंयोगस्य ताद्दृशैर्बिंदुभिः सूचना नाम बिंदुमती। गूढच
तुर्थपादो यस्य तद्यथा। रवेः कवेः किं समरस्य सारं कृषेर्भयं किं किमुशंति भृंगाः खलाङ्घ्रिपं किंस्तु
पदं च केषां भागीरथीनीरसमाश्रिता नामित्यादि। प्रहेलिका गूढाभिप्रायं काव्यं। यथा। पानीयं पा
तुमिच्छामि त्वत्तः कमललोचने। परिच्छास्यसि नेच्छामि नो दास्यसि पिबाम्यहमिति प्रहेलिकापदं
व्याकुर्वता स्त्रीरत्नामिनो दाननेन एकदाल्विमादि। आख्यानीं क्षीवमास्यानं स्त्रीनपुंसकयोः सद
इत्यमरः। कौक्षेयको मंडलाग्रः करवाल इत्यमरः। प्रविश्य च सा राजानमद्राक्षोदित्सन्वृपः वर्चोत्त

का·वि
२
3

चार्विकं स्यात्सकृद्दूतनरः । धौतेनामाचेमपि । कलधौतेन स्वर्णं · ऊर्णा मेषादिलोम्नि स्यादावर्त्ते चांतरा
भ्रुवो रिति विश्वः ॥ अशेषजनभोग्यतामुपनीतयाप्यसाधारणयेत्यादिको विरोधाभासः ॥ आसनेहस्य वि
शेषणानेष्यितमपिधनुषिप्रियालुद्रुमेऽनिषर्णमिति विरोधः ॥ अर्थान्तरेणत्र परिहारः कुपतिनिमित्तत्र कोः
पृथिव्याः पतिरित्यर्थान्तरेण विरोधः ॥ राजकं राजसमूहः ॥ अथ राजकं राजमकं च नपाते क्षत्रियाणां
गणेक्रमादित्समरः तस्मैलोकपरे तु स्मै इति हलायुधः ॥ अवनिपतिस्कन्नो दृष्टशैत्यमयः । दृंतपतंग
जदृंतनिर्भिन्नतारकं घनीभूतोऽलकंकः ॥ पिंडालककः ॥ विचित्रकर्णभूषणशोभिनाकस्य का·१
स्लेविचित्रं चित्रानक्षत्रं अवरणं अवरोनाए · भरणं भरणीनक्षत्रं च तेन भूषितो · अक्षत्रतं हर्विभीतकस्य
रूपसंपत्त्यावनभूमिः कोटिष्ठिव्यामलीनादिश्यपोषित् · मातंगाः स्वपचे गजे इति मे · विजानिं विहद्व
जानिं विगतमालंनीच · अलकानगरी · अस्तरश्रीः एवं स्तरनास्तरसमूहः · अभिव्यक्तमात्रातुला राम
२

रचासौ संस्कारसंयोगविशेषसंयुक्ता चेति विग्रहः संस्कारः संधिः संयोगविशेषो द्विर्वचनादिः अ
मन्दितुत्तरं अनाश्चर्यनिमित्तमिति शेषः नाडिकाच्छेदे घटिकाविरामे महत्तारस्त्वर्थः अंगदयन्त्र
भंगनाम करकारकोटिरग्रभागः पटवासश्चूर्णादिसुगंधचूर्णः अहमहमिकया परस्पराहं
कारेण अस्य चलाचलमानामिति शर्वैरण्वयः गगनतः पतन्महाज्योतिर्निर्घोनः खड्गाघातयुध
समूहो वेत्राङ्कुः नोचूलस्यकरंकः पात्रविशेषः सिंदुवारेति ॥ सिंदुवारं इन्द्रसुरसो निर्गुण्डीत्यमरः अं
शी काष्ठांबुवाहिनीत्यपि कर्पटं वस्त्रखंडं स्यादित्यपि च समं तालमुपनस्थुर्वो योषितः इत्यन्वयः नि
र्मोकेति समौ कंचुकनिर्मोकावित्यमरः शालभंजिका काष्ठादिपुत्तलिका अस्ति विंध्याटवी नाम
त्यन्वयः लनामं रूपे विराजितस्यपरो न्यपरकुररः पक्षिविशेषः उत्क्रोशकुररौ समावित्यमरः वास्त
व्यैः आस्तरणैः करिकेसराः नागकेसराः सन्निहितमृत्युश्चासौ भीषणश्चेत सटवीपक्षे मन्तुर्हे स

का०
५

विशेषः। बाणा आसनाश्वह्वस्व विशेषाः। शिलीमुखो भ्रमरः सेनापक्षेनुगरागसंज्ञे धनुः शिलीमुखौ बा
णाः। सिंहनादो वीरगर्जितं। खड्गो गंडकाख्यः पशुः कर्णोपलनः करटकस्तयशा ह्वयवर्णकः नसारख्या
नौ स सायौ द्वे विपुलाचलसंज्ञितौ। शशाश्च मविप्रवर इति हृत्कथायां। श्रीमुद्रमाश्च महाराष्ट्रपः
पक्षे श्रीपुष्पाद्रुमाः। बिल्वहस्ताब्धा। वा हरीतगंडह्वाविपामनीचीस्तस्योरितिमे। अस्रेन कशतसंख्याहृदा
शा नहृदाविद्युत्। अश्वत्थं नक्षत्रं। अश्वाभल्लूकाश्च। अटवीपक्षे तिलकोहक्षमेहः। एवं मदनोपिमधु
पुष्परसलघुक्ताः कोशकाः कुड्मलानि। पक्षे मधुमद्यं नघुक्ताः काशकाः परीपुटानि। शालस्तह
प्राकारश्च कंटकितेनि। पक्षे कंटकारो मोद्रुमाः। तालो वृक्षः तालिका च लालीनां पत्रं तालपत्रं कर्णा
भरणं च। नेत्राणि नहमूलानि। नेत्रं मथिगुणो वृक्षतरुमूले विलोचने इति विश्वः। कीचका जातिवि
शेषा विराटस्य श्यालकाः। सहनं च शोभ्यं। वेणवः कीचकास्ते स्युर्ये स्वनं त्यनिलोद्धताः इत्यमरः। व्याधो रम
५

मृगतारानुसारी ताराविशेषः तरलाक्षिकनीनिका मृगायुवत्यटवी पक्षे तरलतारकहृष्टो मृगेणायुवेतं
वरपक्षे · तस्यां चागस्त्यस्याश्रमपदमासीदित्यन्वयः · विशेषकस्य तिलकस्य · तिलकचित्रकौ रागविशे
षकमित्यमरः भार्यया तया तथाह्यगस्त्यस्येति संबध्यते · आषाढो व्रतिनां दंड इति मेदिनी · बहूबेराकपा · बहूब
रीहया · चापयोग्यस्यास्तधीगर्यहृये शाम्भितिकर्मणि षष्ठी · भृण्याया निहंनानां शेषाहृतिविग्रहः कवंधार
स्तत्वविशेषो णकुम्भ · समंयुगपन्नग्रस्तावित्यन्वयः · योजनबाहुर्विराधः तस्य चैवंविधस्यागस्त्याश्र
मस्य नातिदूरे वर्धस्याश्रयरुत्यादिनो जलनिधिरिव पंपाभिधानं पद्मसरः अस्तीति शेषः सौगंधि
कं तु कह्लारमित्यमरः कारंडवः कलहंसः स्यादिति च · अविरलतमालेसाहीनिसमयवनराजिविशेष
णानि · ऋष्यमूकः पर्वतभेदः पद्मसरसः पश्चिमतीरे तरुखंडस्य चरमो योदिग्गजेन्द्रादिविशेषणा
युक्तः शाल्मलीवृक्षोसीत्यन्वयः व्रततिभिर्लताभिः परिगतो वेष्टितः स्कंधो प्रोष्ठप्रांतः यस्य प्रोष्ठमो

काद्बि
५

तोनुरुक्षिरणीनुमरस्तयाप्यदंनोपिसक्करूपगलरित्वाद्धावमनुदशीनाम्नमहाकविप्रयोगाच्चस्तेयः क
विजुरुक्षिरणीसेवपाठः शकुनिः पक्षी दुर्योधनमातुलश्च· आपादलेविंनीमालांवनमालांविदुषे
धाइतिहरिपक्षे· कलमंजरी· शालिमंजरी· शेफालिकाभायायांपीरिजातइतिप्रसिद्धा· एकहालि
त्पादि· रंकुर्हरिणभेदः· अंवष्णपस्कनीहारउत्समरः। जतुरसोलीक्षारसः जितित्रनतारं अलसक
नीनिकं। जिह्मस्तकुटिलोऽलसइत्समरः। जतुरसोलीक्षारसः। त्रिअवचूलेनि· गुच्छकंचावचूल
कमितित्रिकांडशेषः नारवालिपलीतारकाच· कपोम्बुरसग्रीवे· उषः प्रत्युषसी अपीत्समरः अ
नंतरंचेत्यादि· कोशेवएहः शाङ्गकीनुग्जप्रियेतिमहीपः कपिंजलः पक्षिविशेषः हरुरुर्मृगभेदः
कृत्समारहरुर्मृक्तिसाधमरः खड्गिनोगंडकाः अथनानिचिरादेवेत्यादि· सारमेयाः कुकुराः कौ
लेयमरः मृगयुर्लुब्धकः शवरनायकवर्णनेएकलव्यश्चांडालधानुष्कोमहाभारतेप्रसिद्धः आ

एम
५

यथा नेद्वषच्चुष्कं · अरण्यप्रभिवेत्यादि · धेनुकाकरिणी छुरिकावरएकचक्रानामनगरी · एकं चक्रं
च · शिखंडीमयूरोराजविशेषश्च · मानसवत्त्वेनोय्यस्यांतं · पक्षेमानसेसरसिवेगोपप्रस्थानं · योजनगं
धाकस्तूर्यीसीनापोव्याप्तमानरीतिमे · नीलकंठोमयूरःसक्तेंद्रकाभरणं · शिववेंद्रखंडाभरणंच ·
वंशीहृष्टाहूनत्री · वंदिनःस्तुतिपाठकाश्च · निषादःस्वरःधीवरश्च · वयोजीवनकालःपक्षीवसार
भूतोमेरुःपराश्चेउत्तर्थ्येविरोधःकुक्कुरएथेनपापपरिहारः अस्तुदर्शने अशोभनदर्शनेसितिभ
स्वेतोराजाच · पार्श्वः मसंनपर्वनाःचरणश्च · आसीत्रेसादिःकौशिकाउलूकाः आपीनंकंपान
गोष्ठी · नलिनीसंवर्तिकानुकारिणाइति · संवर्तिकानवदलमित्यमरः वसाविस्रगंधीति · विस्रं
स्यादामगंधियदित्यमरः पक्षपात्याष्टक्षपंक्त्या · पालिःकर्णलतायांस्यात्प्रदेशेपंक्तिचिह्न
योरित्यजयपठश्राणिमि · आणान्नधारयामि · स्वलीकरोति · वशीकरोतीत्यर्थे माडुःहारीतवर्णेत ·

का वि
६
6

आषाढ इन्दे नेति व्यालाशोऽहंड आषाढ इत्यमरः सोमसूत्रं द्योतनादिशेषसूत्रं। तत्पक्षे जटामूलानि। कू
पः कृपाणायैः। चित्रमणस्फुरणनिरवक्षनिकाचमनताश्लेषः संसर्गः पक्षे नक्षत्राणि। दोषा रात्रिः उद
के वासउत्वासः श्रकृतेतत्पोहरः दृढंनियमतश्रसकीलको स्यनादृशे चक्रमस्येतिरथपृक्षेप
क्रते। क्षे चक्रे इन्द्रियगणः विग्रहो पुष्टं शरीरं। जलधिरिवेति। करालाभीषणाः शंखमंडले च आ
वर्तोमूर्गर्तोमयस्य। पक्षे करालः शंखमंडलस्य नेत्रयो नयनानललाटास्थिखंडस्य आवर्तरूपो
गर्तो यस्य काशपोतिरयात्। पुष्करं तीर्थभेदः महालयतीर्थं। महानालयश्च। महालयो विहारे
स्यात्तीर्थे चेति विश्वः। सोमनामा जटायस्य। मा जटा पिप्रकीर्तिनेति कोशः। अथवा रखापपुत्रो
पिप्रवृद्धू आलस्वरूपत्व इति पद्याक्रमेव साधु। आश्रमवर्णेने। उपहं गृहीता मलके व्यादि। ल
कुचावउहरेति भाषपाप्रसिद्धाः मुत्रहारोपेति ह ब्रह्मलाण्णारव्यो निगडो याज्ञिकप्रसिद्धः शीलकु

राम
६

मुनालाद्दीनांमूले॰ शालूकमेषांकंदः स्यादित्यमरः॥ गवेधुकानृणधान्यं॥ स्त्रीगवेधुर्गवेधिकेत्यमरः
॥ वल्लावल्लीवेति॰ वल्लोवल्लभङ्गलेनावलीगोहनः॥ धेनुकोः सुरभेद्गवला श्रौषधीतस्याश्चवलीद
श्वासाद्रवंतेनदर्पिताधेनुकाः करिरोपाणुरेति मङ्कने॰ उदयनोवत्ससेवेश्यो राजाद्रुमस्तरोपारिजा
तेद्रुमः किंपुरुषेश्वरइतिविश्वः॰ भयानस्तनदोभगुणित्यमरः॥ वनमरण्यंजलंच॰ हरिर्विष्णुः सिंह
श्च॰ अश्वोरात्र॰ रूपापुत्रः॰ तिमीनकश्च॰ सुरभिर्गोस्तनस्याविलेपनेगोमये॰ पक्षेविलेपनमंगणामःमा
लाः॥ श्वपचेगजइतिविश्वः धूमकेतुरग्निः॥ उत्पातश्च॰ चत्रचेत्यादयः॥ परिसंख्यालेकाण्ड॥ कृकवाकुस्ता
म्रचूडकुक्कुटश्चरणायुधइत्यमरः॥ वालनाशः केशनाशः भोगः फणा॰ श्रीफलं॰ बिल्वफलं॰ तस्य
चैवंविधस्याश्रमस्यमध्यभागनलकुर्वाणस्याशोकतरोरधश्छायायामुपविष्टंभगवंतंजाबालि
मपश्यदित्यन्वयः॥ करकः कमंडलुः॥ पंचांगुलेहस्तमुद्रा॰ परिमंडलतयावर्तुलतया॰ तिलकःजे

का·वि
७

रचितन्हरूपः कमलासनमिवेति· आश्रमो ब्रह्मचर्यादिः निर्मोकेन धवलजटाभिः आकुलस्तरुः नि
र्मोकवल्कलाभिरितिमन्यन्ते· कचोग्रहस्तनिपुणः सत्यव्रतोभीष्मः उत्तरासंगः प्रावारः भस्मपांडु
भस्मासाबुभास्थिलिष्ट· शरीरः पांडुभीरोमभिराश्लिष्टशरीरमिति मन्यन्ते· एषप्रवाहः करुणारसस्य
त्वारम्भमात्रोत्थकारस्येत्स्त्वेनतर्पितं परंपरितरूपकालिंज्ञेयानि नियतनारोपणोपायः स्त्राहारेणप
परस्यपरिनितलक्ष्मणाव्· नाभिमेध्यः क्रमेणाचेन्नादि वैराग्यं विगतरक्तिमत्वमपि· दुकूलव
ल्कलवत्धवलमंवरमाकाशयस्य पक्षेदुकूलवल्कलमेवधवलमंवरंवस्त्रं· आषाढोदंडः आषा
ढाक्षस्त्रंच चारुतारका कनीनिका यस्यपक्षे नक्षत्ररूपो मृगः॥ ॥ ॥अस्तिअवंतीषूज्जयिनी
नामनगरी लत्वयः ललामंप्रधाने भूषणेवा· ललामलांछने ध्वजे· शृंगे प्रधाने भूषायामितिमे·
शृंगाटकाश्चतुष्पथाः शृंगाटकचतुष्पथेइत्यमरः उदपानंकूपः· कूपउदपानंतुपुंसिवेत्यमरः· राम

ग्रामांतमुपशल्यमित्यादिवत्· गृहाराम आरक्त्रिनिः कुटा इत्यपि· अनिमिषदर्शनेति। अनिमिषः सुरे मत्स्ये
इति विश्वः· रत्नरचिता वलभ्यो हंतवलभिकाः शिखान् हीमेहः परिक्षिप्ता वेष्टिता· कोटिरग्रं संस्थानं च
·स्मारः स्थिरं शोधनं च· धनेचसारमिति मे· कनकस्य पट्टं संख्या राशिः स्वर्णकमलराशिश्च·
सभा· चत्वारो वेदधर्मसंज्ञाः पर्षद्धिर्मुक्ता· प्रालावा· आवसथो वासस्थानं· यंत्रं जलनिर्गमोपायः·
गारुडं स्यान्मरकते विषशास्त्रे चेति विश्वः· भुजंगः विंगसर्पयोरिति च· कला शौर्यादिरूपा· मूल
धुनहेतुश्च· खलोपजीविनेति पाठे खले धान्यघट्टनस्थले· खलो धूर्तेऽपि च· अभिरूपः सुंदरः वि
ज्ञाने शिल्पशास्त्रपोरित्यमरः· वनपक्षे सरलात् वृक्षविशेषाः भरतानटाः· नाहितवाहो नीत्रिपर
लोक इति वा हः सर्वे हंतिमल्लिगाह इति प्रकृते प्रधानप्रकृतिः· गुणाः सत्वादयः सांख्यपक्षे।
प्रधानपुरुषस्य गुरोर्विनयादिभिः रूपेणेति प्रकृते· यन्मूलनगरात्पुरं· तच्छाखानगरं मितमरः·

कादि
८
6

स्तम्भधवलः अट्टोऽट्टालक एव अट्टहासो यस्याः पक्षेऽट्टहासो महाट्टहासः स्यादट्टः सौममहिम्नामित्
मरः जातरूपस्य स्वर्णस्य स्फटिकस्य वा वासस्थानानि शवरैरिति नागहेतो द्विपाः हेरम्ब हाविर्गतरूपो
तिविम्बः घोषः शब्दः आभीरपल्ली च सिंहरूपमासनं वाजासनं च देवकुलं देवगृहमपि हिरण्मा
क्षो रैत्याः पक्षे हिरण्यं प्रसूपानश्चेति हूहूः प्रकटमङ्गने प्राङ्गणे उपभोग्या प्रीति विरोधः अं
गनाभि रूपभोग्या परिहारः विहारैः भ्रमरैः स्कन्धे लीलायां सुगतालयेति मे प्रकृतिः प्रजा
पस्याश्चेति विरजं नीरवि गभस्तयः रश्मयः सिन्दूर मरकत पो रक्तमणयः प्रालम्बो हारभेदः वा
लातपपिञ्जरा इति बालातपेनेव पिञ्जराः इत्यर्थः मकरकेतुदाहः हेतुभूतो यस्येति प्रलापपक्षे
दाहस्य हेतुभूत इति कोलाहलपक्षे यस्याश्चेति अमेयान्तःस्थितिविषयेभ्यो निवृत्तिः नरलो
हारमध्यगो रत्नमरः अस्थितिरमर्यादा समासमभावश्च वर्णाश्राह्मणादिः पीतादिश्च प राम ८

लितएतत्त्रयेणि शक्तयस्तिस्त्रः प्रभावोत्साहमंत्रजा इत्यमरः सप्ततंतुर्मखः क्रतुरित्यमरः शिशिर
स्यापीत्या हीनियश समरः त्यस्य विशेषणानि· क्षितिभृतो राजानः पर्वताश्च· महावंशं कुलं वेणु
श्च· दिष्टवृद्धिमिवेति· यत्याचरितं भाग्यवृद्धिमिव जनः पुष्पावेतन्वयः महिंश्चेति· विपक्षसंतापस
एहितं· शात्रुत्वंच· परत्वमुन्नतत्वं· शत्रुत्वंच।दुर्गाण्याः दुर्गाणांचाश्लेषः शिलीमुखाश्चमरा बाणा
श्चाविद्धं प्रसिद्धं प्रसवं बंधनंच· वारिस्रवेस्रवंति· वारीतु गजबंधिनीत्यमरः तुलारोहणं तुला
राशिसंक्रमणं तुलादिव्यंच· विषशुद्धिः जलसंकुला· विषदिव्यंच· आयतिर्दैर्घ्यं उत्तरकालश्च·
भेदो भेदनं उपायविशेषश्च· योगः अलब्धलाभः तारको दैत्यभेदः तारका कानीनिकाच ग्रहण
मुपरागः शत्रुग्रहणंच अनुष्ठानविधानसूत्रंच· विच्छित्तिः शोभाविशेषो विच्छेदश्च· जरासंध इवे
ति। घटितसंधिविग्रहो यस्येत्यर्थः धर्मः प्रभावो यस्य· धर्मस्य प्रभव इति मतो। हर्षपर्व नामा दे

त्यराजः अजातशत्रुर्युधिष्ठिरः परिक्षेपः परिहृताविनिरत्नमाला। पारिहार्यः कटकं वलयो ह्रिपामि
त्यमरः। नत्कालम्कृतशीलेस्याङ्गजः कालआयतिरिति च। ममापोत्सादि ममापिद्वेसेनानि चान्या
नि च मनोरथशतानि चिंतयतो मंतिरजमस्यान्वयः हर्षाद्युन्मवकालेयत्र लेकाण्वराद्विकं आ
क्रुष्यगृह्यते हर्लीयात्रे हर्षेणनकंचनद्रितिनिहारावली। मृशालशयनेषु। नालमूलीसंज्ञकोषधीवि
शेषपत्ररचितेषु। मुशलंनालमूलंमंसाद्रितिमेदिनी। महानरेंद्रेति नरेंद्रो वार्त्तिके एज्ञिविषवैद्य
पिकृष्यतहृतिविश्वः उत्पलनपिंडपानानिति पाठः स्वपणकादिभ्यो हीयमानमत्रैतैः पिंडपानशब्दे
नव्यवह्रियते। विश्रभ्रिकालोऽस्तरिणकाद्देवस्तेलमरः। नम्रचेत्सादि। पक्ष्सकः पार्श्वमात्रे चेति विश्वः
पञ्क्रिरायुधं वालानांकेशानांयोङ्कुर(ज्ञः) अरिष्टो निंवः राजनेत्सादिविशेषणायुक्तैः हर्षाजनमा
जनेः क्रियमाणावतरणमंगलमित्यन्वयः प्रसयेत्सादिविशेषणाद्रूपयुक्तैर्मत्स्यपटलैः क्रिय

मारोत्साधनलुपः॰ पटलदीपाच्छादकसंस्कृतवस्त्रपुटकं शीतलं मधूच्छिष्टादि॰ तत्रिसिक्ते॰ मदीपेः
अवतरणमंगलं भूतग्रहादिनिवारकं मंगलं॰ अवतरणं च भूतादिग्रह इति विश्वः॰ चूचुकयोरि
ति॰ चूचुकं कुचाग्रं॰ इदं महं मेयज्योति॰ कलमूकाभ्यकाकच्छना वितिशब्दकल्पद्रुमः॰ द्विष्टव
द्धिभाग्यवृद्धिः॰ पार्थिवमृत्कविशेषणेन द्वारदेशेन विराजमानं सन्निकाशं हमपश्यदित्यन्व
यः॰ स्यात्स्वस्तिकापुत्तलिके इति विश्वः॰ पुंगोरथांगे॰ बुधैर्वैहृतमालानुनोरणं परिकीर्तितमिति ह
लायुधः॰ स्वस्तिको मंगलद्रव्यचतुष्कगृहभेदयोरिति विश्वः॰ चेलादेशविशेषः॰ शराव्योवर्द्ध
मानकं स्वसमरं॰ जरणीमेषादिलोमित्रिस्मादावर्जेः चांतरणकं चोरिति मे॰ हृत्वकं मंगलं इत्यमरः॰ ग्रीवा
भरणं कृत्वपोरिति विश्वः॰ चीनतामादेशभेदः॰ तमालपत्रतिलककचित्रकाणि विशेषकमिति सम
रः॰ पिष्टातः पटवासक इति च॰ कर्णोट्टकस्सिकं तु नन्तः॰ पत्तियंकस्त्रिणमलुरसीति च॰ तुरंगवास्वा

कावि·
१०
10

लीश्रम्मारोहणशिक्षा· अथइंद्रायुधमद्राक्षीदित्यत्र यः कविकानुस्तलीनोह्री इत्यमरः॥ ध्याणी
नुभ्राप्यमह्निपाभिनिच· सब्रह्मचारिणमिवेति· एकब्रह्मव्रताचारामिथः सब्रह्मचारिण इति· मा
तरिश्वासहींगतिरित्यमरः॥ अर्ध· एजीविधोमो लेपीतिविश्वः॥ अपरिणतीनिअजातानि॥ आके
करेति· आकेकरायमालोकाविछेहाग्रोषितेषुच· आकुंचितपुटापांगसंगतार्द्धनिमेषिणी॥ मु
द्धोद्धतनाराचहटिराकेकरामनाइतिशाब्दभेदप्रकाशः॥ कोऽद्वेभुजांतरमित्यमरः॥ अश्वीयम
श्वसंघातेइतिमेदिनी॥ सोपहासाः॥ अतिएलपतिमनीक्षस्तेत्यर्थः॥ चंद्रलेखानुलाकोविविशेषः॥
दंतपत्रेकर्णाभरणे· रूढमापांतरमवकाशं॥ यामावस्थितनाभिरिति॥ महरेमहोत्सवस्थापास्थि
ताभिरित्यर्थः॥ अवनीयचेलादिराजकुलंविवेशेविहरस्येनान्वितं॥ राजकुलंराजगृहं·कुलं
जनपदेगेहइतिविश्वः॥ कंचुकोवारबाणेऽस्त्रीत्यमरः॥ तोरणोऽस्त्रीबहिर्द्वारमितिच· अनेक

एम
१०

संजवनेति। संजवनं त्विदं चतुःशालमित्यमरः। चतुःशाला शिरोगृहमिति च। संकटानि व्याप्तानीति। पर्णा
नां प्रसाधने। कक्षीत्यत्र कोष्ठे हर्म्यादेरिति कोशः। व्यालोलेत्यादिविशेषणपुष्पकेन गंधहस्तिना मन्नाथी
कृतेकदेशमित्यन्वयः। स्वनाम्ना पुष्करिकाख्य इत्येवं देति विग्रहः। किंचित्तिरीमीलितेत्यादिविशेषणात्रयं नगज
स्य विशेषणं। किंलाकर्णेन क्रियायाः सुखेन गच्छतीत्यादिवत्। तृतीयाचरुपलक्षणे। कर्णकंबलो वि
चित्रवर्णः कंबलः। शंखोस्त्री भूषणे बाने निकषमुमः। शंखो निधौ ललाटास्थ्नीत्यमरः। अर्द्धचंद्रो गज
भूषणविशेषः। सैव नक्षत्रमाला स्यात्सप्तविंशतिमौक्तिकैरित्यमरः। त्रिपदीविलासः एकंपादमुत्था
प्य पादद्वयेनावस्थानमिति गजस्वभावः। त्रिपदीपादबंधनमित्येके। हस्तलंकारभूत रज्जुविशेषइत्य
परे। सिंहमुखस्य। मणिमयमिति विद्ध। सिंहमुखाकृतिरलंकारविशेषः। प्रसाधितोलंकृतश्चेत्यमरः
। कर्णाहवः पल्लवः कर्णस्थितश्च। अधिकरणमंडलावहारनिर्गमस्थाने। खेटं स्फुटस्यामसमुत्कर्षेटंद्धि

काबि
११

शातग्राममध्ये मनोरमे स्थाने· पक्षे कंडुरो हंघृतं खेदं क्षुद्रग्रामः कर्वटं हि शातग्राममध्ये मनोरमे स्थाने·
पक्षे कंडुरो हृद्रं॥ अष्टापदं स्वर्गीफलमित्यमरः सानुनेत्रैभिः सनाभिः परिवाहिनीत्यमरः· पारिहार्यः कट
कं वलयो स्त्रियामित्यमरः अंतःपुरं राज सम्पुटेनाभ्यंतरमित्यग्रे तन्नेनाल्पः वर्णाश्रा स्वर्णाहयः काद
यश्च· अर्थोऽभिधेयं वित्तं च· मनोरमारंभे अक्षरे विशेषो· मनोरम आरंभो यत्रेति च· उल्लसद्भिः पद्मा
करेषु सारस्तु कमलैरामोदितः स्पर्शो हृष्यः उल्लसनाय पयाधाः करकमलेनामोदितमंतःपुरं· उद्धेमनि। नि
जचिह्नीकृतः कमलाया उपकारो येनेति राजगृहपक्षे· पताकां कैः नाटकोया विशेषो। वाणः स्वर
विशेषसमद्वीपशोभिनाख्यपुरं वारणयोग्याश्रशिक्षा च· भुवनसंबंधी कोशाधनं भुवनमेव को
शश्च· करोवलितत्सहस्रसंवर्द्धितरत्नानामाकरभूतं· पक्षे करः किरणाः रत्नाकरः समुद्रः हानेम
हृजले· महार्हीनानिवुलार्हानि च· हिरण्यगर्भो ब्रह्मा· नाटकं हिरण्यगर्भेयस्येति च· भोगिनः स एम

११

खिनः सर्पाश्च। स एको ब्रह्मणो वेधस्या भूपकुक्षीन् रेपि चेति मेदिनी। अनन्तो विश्रुतेन नगीनाम सिद्धाः
नरोत्तमः शूरभीमो याहं विशेषो पुरुषोत्तमः श्रीकृष्णः बलो बलभद्रः प्रद्युम्नो नौ वः प्रथममध्य
मोत्तमपुरुषरूपाविभागेन स्थिता अनेके निर्देशकारकाः सैराग्मो नायासंप्रदानक्रियानदर्थे
यो व्ययप्रपंचकेन स्थितं। पक्षे अव्ययेत्याकारप्रश्लेषः उषावाणासुरकन्या। अनिरुद्धः प्रद्युम्न
पुत्रः चित्रलेखाख्यसखीविशेषरूपादर्शिनि त्रिभुवनस्यान्तर्वर्तिसकलयुवजनस्याकारे प्रपंचे
त्यर्थः उषायाः स्वप्नदृष्टानिरुद्धमाप्ये चित्रलेखया सकलसुंदरपुरुषाविलिख्यदर्शिनादिति हरि
वंशे। प्रकृतेन तु चित्रलेखेनादर्शिना त्रिभुवनाकारे प्रपंचेन नियोजनात् पुरुषात् पुरुषस्यासौ वामनेश्वे
तिपदस्य पक्षे। प्रकृते तु दृष्टः कलौ पवद्भवलेख्यदेवरेखाद्धृतस्य वितानं यत्र कलापेन धवलं परदेवरमा
काशं तदेव वितानमिति च। वरवाहनेति। रुद्रदेहत्कण्यायां जेयं। प्रियदर्शनेनिरुद्धे योगिकं च। राजक

न्यायागंधर्वाणामपि द्रष्टोलंकृताय त्वामि सौरध्यान्· अभिषेकः स्नानेराज्ञाभिषिकश्च· आवेशः साम्प्रति
र्गे हाद्विलमरः। होमद्रव्याधारगृहान्पूर्वेमदे शोसपत्नीकयजमानशालेतिनह्यर्थः सर्वोयज्ञः एष्टे आ
सवेति छेदः पूर्वेदिन्म्यागेनिा पूर्वेदिशि प्रथमगरीतो भाग नयोनुरागस्तेनेत्यर्थः मित्रंसुहृत्तन्नप क्षेसर्वैः
गांधिकः स्वगंधद्रव्यविक्रेता स्वानसंबंधी धूपोविलेपनं वर्णकं चंदनं नैतद्ज्वलां चंदनेपि वर्णकं स्या
दितिविश्वः धूर्ते निर्दोषमानमणिस्यानसहस्रा लेकरणविषयेक्रनोलेख्याप्त्रसंचयोयत्र देश
व्यवहारोगृजगृहाद्रम्मत्र धूर्तेथ वेतिभावः कपिकृष्याकानरकथ्येवपस्रद्विपेपिरघुकुलमिवेति· भ
र्तानवः ग्रहणमुपरागः वेधनं च· मोक्षः मोचनं। उपरागनिवृत्तिस्तुकलात्रिंशत्काष्ठा रूपः सूक्ष्म
कालस्तस्याभागोंशः पक्षेचतुःषष्ठिः कलाः भागोभूम्यादिविभागः नारदीपं सुराणां ज्ञानैवे
रागपरन्या अत्रवर्णयमानो राजधर्मोयत्र तादृशः· अक्तेनवर्णापितुमशक्यो मानः हेमानोराजधर्मे

स्वपत्रेति · पत्रे वीरणादिः अस्मच्चिंतनाविषयो यः स्वभावो बालत्वे छादितः धिया पश्यन् तदा देहं नं काव्यं रा
जकुलेन · चंद्रापीडो राजकुमारः चंद्रलस्तु एण आपीडो भूषणं · चंद्रापीडः शिरोभागो वा · नार
यणेति श्री लक्ष्मीः रत्नं कौस्तुभः पक्षे श्रीयुतानि रत्नानि · कादंबरी मदिरा · प्रकृते पक्षे · रसः शृं
गारादिः मधुरादिश्च · पद्मासनेति · पद्मसंस्थो केशवासने पूर्वं पवेशनमर्थ्यं राजवर्गस्य तेन दर्शितं भू
मंडलमिव यत्रेति प्रकृते · पक्षान्तरे स्पृहं · परलोकः शत्रुलोकः आमुष्मिकश्च · अंगमजजनमिवेति
अगम्यागमनानर्हो विषयो रेफः सिंक सोरपूर्विरमहृभिलाषशीलो म्लेच्छजनः अगम्योद्
घ्राणो विषयो हंसरागमहृभिलाषीति प्रकृते · वासरेति पद्मरागमणिभिर्हरणीक्रियमाणानि
शांतं गृहं मित्रनि प्रकृते पद्मानां रागेण गणाहरणीक्रियमाणो निशायाः अंतो यत्रेति पक्षान्तरे · कलापी
म शरो मुनिविशेषश्च · अन्तः केतुर्ध्वजः मुनिभेदश्च · भारतेति · कृतोपः कवचवाणावाणवकारां शं

कावि
१२
13

भारसेन भीषणं · पक्षे कृतनवमोपाद्ववविशाषलरी यवाराणचक्रकं भारेण भीषणं · कंचुकिनः सौविद्
दल्लाः सर्पाश्च · वर्षपर्वता हिमवान्हेमकूटश्चेत्यादिनामसमोक्ताः · अंतःस्थितः · अपोऽस्मिन शिखरे
हेमकूटपर्वतोपत्र · अंतःस्थिता नाम्न पशिरमीत चिह्नानि हेभ्रः कूटानि यत्रेति मकते · संगांप्रमुले
शिखरे चिह्ने इति मेदिनी · छंगीतिपाठे तु · अलंकारस्तु वर्णीय छंगीकनककमिस्मरडस्नपरोक्तेऽसं
हाकविमयोगानहूस्तोतोपिंडगिपाद्वसनचसंग्रात्यः · महाहारमपीनारयोविरोधाभासाठमा
गधामगाधहृणीयावंदिनयमस्तीतेसमहूनयावंदिनः वस्तुरहिनाम्नुअवतरणकेति · सर्षपाही
नांमलकोपरीक्ष्रामसंगीकतलाहूरनिरसनमवतरणकमंगलस्याप्यं · अंतर्वेशिकैरिति · अंतः
पुरेऽलधिकृतः स्याद्तवंशिकोजनः इत्यमरः · वर्षधरेति षंढो वर्षधरस्तथाविति मेदिनी · अं
गारः कनकालुके समरः · आसंवीलयुलद्विकेति हारावली · अपरे च्युत्स्थेति · कस्मयानुगम्यमा

एम
१२

नेकं चुकिनमायोतमपस्यादिस्याग्निमेरणाविवेनं· शक्रगोपकरंदृगोपदृमिश्रसिद्धोऽनिलोहितः कीटः·
राधेयेति· राधेयः कर्णः· अंगेषु देशविशेषेषु रागोऽनुरागः· अनुलेपने च· वर्णाः शास्त्रोः मुकुना
सेपदेशे अपहरति वेति· रजोगुणः पांशुश्च· अंगनिर्भ्रमो अभ्रमणोत्· गगनेवेति· वसुधनं· अष्टौ वस
वश्च· अनिमिषमायास्तो नक्षनिमिनं चिह्नं सूचकमिति यावत्· वेनाम्भ एव कं काकमेघुनादिक
मिवेसार्थः कदलिका· कदलीनरः पताकावा· रंभा हस्तेप्यकदलीपताकामृगभेदयोरिति मे· कौ
टिल्यशब्दमिति· कौटिल्यश्चाणाक्यः कनकस्य कोशो वीणादिवादनदंडः रेचकमंडलं भ्रम
णात्मकोऽष्युगति भेदः अचलो रचकेति अचलो मंदरगिरिस्तत्कृते रेचके भ्रामणे गंधमादने
नेति एतन्नामके नगेन्द्रेने सपर्वेः गजघटावचूलेति अवचूलः शखरः गुच्छ इत्यर्थे· गुल्मप्रमा
णो· सामजो वारणः करीति विश्वः काहलास्यः सुषिरवाद्यविशेषः आडंबरस्तूर्यरवे गजेन्द्राणां

चर्मजिने इत्यमरः। शनैःशनैश्चरे रुरुस्त्यपाने त्यग्निमेरणात्वृषः रक्तकोम्बुजभेदः पद्मोरागो धौतकोशप
मितिकोशः पद्मोरागो मर्कटिकानर्न्नेतुवषित्सन्ने हरिवरेणेति हरिर्दिह्नुरस्थस्थ अनपृत्तनचेतने
तनि हागमनेत्यादी निम्नूनाभेदरूपकाणि रक्तोनिभेन रक्तोमिषेण। पुंस्त्वनुश्रुत्वके त्येवकमेवि
ज्ञानयोरपीति विश्वः कहलिका पताका इत्यंवंवद नएवनस्येत्यनाद्रे वष्ठीनमनाद्रेत्येत्यर्थः
विटपकान्विटपेष्टान् विहस्यावितपदिन्नादि अत्रे निर्विणवचनेषु कथंचिदुक्तिभंगोभेदेना
पोनहन्तं वाध्यं। शालूकेरिति। शालूकमेषांकंदः स्यादित्यमरः पाषाणभेदः कशिलाजतुश
व्यावौषधीविशेषार्थकौप्रसिद्धौ टंकेण अर्वतीयाम्बुरिति कोशः टंघणाइति भाषायां टंकु
मेनभेदः एवंशालूकोपि जीवंजीवकेति तेषां विशेषाहारीतोमद्गुः कारंडवः प्लवः इति त्रिषु कु
कुरालोवाजीवंजीवस्तकोरकरद्त्यमरोक्तः पक्षिभेदः गंधपाषाणो गंधक इति प्रसिद्धः तस्यत

हरखंडस्य मध्यभागे आच्छोदं नाम सरो दृष्टवानिति हरस्येनान्वयः विदूर्यो व्योमरिणविशेषाः प्रतिमा
निभेनेति प्रतिबिंबमिषेण स्पर्शः बालरविस्पर्शमुनिभेदः यौवनमिवेति उत्कलिका उत्कंठा उत्क
वाकनिकाच क्रौंचः पक्षी पर्वतश्च यांउवाः काकाः धार्तराष्ट्रा हंसाः शितिकंठो मयूरः शिवश्च विषं
जले हालाहलेच हरिर्वानरो विष्णुश्च पुंडरीको व्याघ्रः व्याघ्रपुंडरीक इति विश्वः अनंतः शेषः शतप
त्रार्णपो नागभेदः कुवलयापीडः कंसस्य गजः कुवलयपत्र आपीडः शेखरश्च यत्र असन्नाधने हेतुः
दृष्टांतमूर्त्तं स्पष्टदृष्टांतोपम्यमिति च हलपाशश्च खलपेति नमेरुः रुद्राक्षसहृक्षः मरकतं हरिनैरिमणिही
नियाहपविशेषणानि भृंगराजः स्वर्गोपक्षी इति त्रिकोडी शेषः कुसुमरजोराशिश्च सारसाश्च सारि
काश्चेति द्वंद्वः ग्रंथिपर्णोपिप्पलीमूलं अंजननीलननलाभ्रहमे हावानरविशेषाश्च वेत्रासनैरिति
आसनालहविशेषाः नागलतानागवल्ली सर्पहपालनाच प्रवालानिविद्रुमपाणिपल्लवाश्च भा

का·वि
१५
15

रहाजोद्रोणः पक्ष्मि मेदस्नु पुंनागो नागकेसरः पुरुषश्चेत्यमरः वालाः केशास्तद्रूपाः पल्लवाः गुल्मकेरस्त
णस्थानं चौकीति प्रसिद्धं प्रसेके वृः भ्रमरः सेधान एव कत्वं तेन तुल्य कवचं च भ्रयोणाभिमुखैरिवेति गुंजा
वाद्यविशेषः ढक्का कुहके गुञ्जा स्यादिति हारावली सिंहाकारशिलापट्टानि स्थानानि तैः रकितं तेन लेख
रूपं येषां तैः शपथैः पंचभिरग्निभिस्तपस्विः क्रियाकरणं शिखी मयूरे एव वह्निः श्व शिखिनेत्येवेति कुलं न
कूलसारस्य विषाणेन कंडूयनेयैः कूलस्य विषाणाग्राकंडूयनीति वचनात् नहुपक्षे समासभेदेन
योजनीयं जरत्कारुमुनिभिरिवेति गृहे स्थितानामनयोगृहमुनयः जराशिफा आलवालकमंडले
चतस्र रहितैः मुनिपक्षे जटालाजटा शुष्कायेबालाः शिफा वल्लमंडलपरिहितैः कैलासपादस्य मू
तलभागस्तत्र कृष्टमित्यन्वयः तस्य चाभिमुखमासीनां कन्यकां दृष्टवानिति दूरस्थितान्वयः ब्रह्मासनमा
सनभेदः चंद्रमयमिवतं प्रदृष्टां कुर्वं नीमिति पाठः क्वचित्तं तमपमितियावत्सेवमंजनसः अनतदृष्ट्व

एम
१५

पीति · द्रष्टुमिनोपि लोचनपथं प्रविश्य श्रुतिमानेनयन्नीमिवेति संबंधः दृष्टाप्युरक्रियामिवेति वि
शेषणविशिष्टाक्रियाकविसंप्रदायपरिकल्पितेन येनेक्षणेन निनिमित्तेन कस्य कापां नाहात्म्येनो
त्प्रेक्ष्यते · एवमग्रेपि · वर्णसुधा · लेपनसाधनीभूतासुधा · श्रामपहीनेनेति · पाशाग्रव्यापिनेत
र्थः स्यात्त्रिष्ठाप्रपहीनेनतस्मात्स्मात्सामपर्हिहियन · पाशाग्रेप्रपरमिति चामरः · मीमांसएवेति · अने
काभावना शाब्दी आर्थीच · प्रकृतेचिंतने · शीलितवाचमिवेति · अप्राकृतानामुत्तमोसंस्कृतरूपत
याप्राकृतभिन्नांच · निर्दृष्टाशीनोमसलदुःखादिदूष्मामेकाकिनीवा · पक्षेदृष्टं हृसमासभूमो
· निरालंबनो · निर्विषयो · विज्ञानातिरिक्तविषयानेगोकारात् प्रकृते आलंबनानिरूपार्थोवि
षयालत्तहितो · ज्योतिः प्रवेशोग्निप्रवेशः · ज्योतिषिपरब्रह्मणिलयस्य · अत्र त्वदर्थपाशात्वद
र्थं · अक्षाणीद्रियाणि त्वदर्थंच · आर्यामिवेति यनिर्विरामः गणानामविच्छिन्नहारित्साधाः मानुषा

का·वि
१६
16

नालङ्कृतिनामात्राः प्रसूनासा·कृतेसमपाते यतिगतास्वपरिज्ञानकसंघस्योचितमात्रंकरकादिय
येति·इत्येवंचकृतमतिः परिशानमाचमिवगत्वागृहामध्यासीदित्यन्वयः·विपणारिवका·स्वनिव्रप
त्तिः समयश्रूयसमपाये·समयप्रमणेयो सुमावित्समरः उपस्पर्शस्य·आचम्य·उपस्पर्शस्नाचमनमि
त्यमरः अथमधुमासस्तुसमये सच्छोरेनामसरः स्वात्मसभ्यागममित्यन्वयः कालेयकुसुमेति·कार
मीरजंचविह्रद्भिः कालेयंजेगलेस्मतमितिहलायुधः सम्भंगरीराति·भंगरीठि नीमकगणस
हितीनिकनिविगसानिगतासुविकुमारकमपरंपमितिहरस्येनान्वयः।निहिसमसमपमिवेति
आषादेवतितांहेडुइसमरः·तिलकतरुविशेषः·त्रिपुंड्रंच·इरंमुक्तालतयेति·विसर्वन्सितया
मुक्तालताहृपपालयाहर्शिताशः अतएवविमलेनभमानोमेममंमानसजन्माकामोद्दूरंपरंका
कांनीतःकरवृहेसरवहंसोपिविपासितयामुक्तालतयाविसभ्रांमाद्दर्शितागोहरंनीतोभवतिमान

एम
१६

समयेऽजन्मा चेति · अनया · आर्यया · मे मम मन मोहोपविकारोपद्रवः स्तनरामक्रियते सन्द्रवः तो चेति ·
ताल्लिको चेत्सर्घः · सोपग्रहे · सानुकूलने उपग्रहः उमानवसानुपयोगानुकूलने इतिमेदिनी · अथ
मुहूर्ताद्दिवनेन स्यस्तलायंमप श्रमित्यत्ययः अथैकस्मिन्निति · लनागहेनेन मेहमक्ष समित्यत्यपः ·
तूष्णीकमिति · तूष्णीभूतस्तूष्णीकइत्यमरः इतरश्चेति इतरस्त्वन्यनीचयोरित्यमरः · प्रतिसंख्या
नं विवेकबुद्धिः कलमूकानुपानेनेति · कलमूकः वाकश्रवणोभयरहितः · कलमूकोप्यवाकश्रुता
विति कोशः तारलिकाप्रतिमहाम्बुता वाको सर्ववित्कस्मान्निमाद्दि · किं तद्गन्तव्यमुत्तमन्तेव्यमिति
वितर्कौ विकल्पः गन्तव्यं न गन्तव्यं वेतिसंदेहः किं गुरवो वदिष्यन्तीति अनर्थप्रतिभानं शंका · अमरश्च
नेति · स्यादेतदेव प्रमरश्च नमन्तः पुरे चिंतमित्यमरः पश्चहारः पश्चान्नद्दारं उत्क्रान्त प्राणपुरुषीकव
सीने · कूणितत्रिभागेनेति · कूणितः संकोचितः तृतीयो भागस्त्रिभागः एवंविध लोचनपुणनेन हे

तुनाइतिकुपितेनेवजीवितेनपरित्यक्तमित्यर्थः कुपितलोलंश्छायांश्चारकलोचनत्वायानिमित्तत्वात्
हतेमारणाएवप्ररोणयात्रेयस्मात्ताहशे· हृषीदुत्सवकालेयदेकारोबरादिकं श्याकृष्यगृहीतेयतुशरी
पाचेनदुष्येनइतिहारावली· एतेनमहाश्चेतापेस्वयामारणानामनिगुच्छत्वेध्वनिते· अब्रह्मण्यमिति· अ
ब्रह्मण्यमवध्योक्ताविस्मरः नत्वंजानइतिभर्तृतिशेषः गोशीर्षचंदनं· हरिचंदनं तैलपर्णिकगोपावि
हरिचंदनमस्त्रियामित्यमरः अवस्कंदपतितवेद्वकरइवेति· अवस्कंदनमवस्कंदः स्तद्वयैपतितानाञ्चद्दकरा
घस्मिन्नित्यर्थः साष्टंभेति अवष्टंभोधैर्य· कस्मादेधेतावदत्प्रावधात् अतिरिक्तः अधिकाविशिष्टः
भैरवनपक्षेः· शांतोपस्यनतकरणीभरणोति· करणीभरणेनविप्रकीर्यमाणाः किरणापत्रताहशे
उत्तरीयस्यवस्कतः सत्वेपिविशेषणविपिहनयानस्योत्प्रेक्षा· कांचनस्यतोरणानिवद्धिहरिणा
·तोरणाः स्त्रीबहिर्द्वारमित्यमरः उपदिश्यमानमार्गः कुमारः कुमारीपुराभ्यंतरंददर्शसेचयः

संबाधं संकटं॰ इंद्रविंबं दृष्टिमित्यादौ नामसद्भासीदित्यनेनान्वयः एवं पाणिग्रहणानीत्यादौ नाम पश्यादि
त्यनेनान्वयो ज्ञेयः कन्यका विज्ञाने धियति॰ विज्ञानं शिल्पशास्त्रं योगित्यमरः परिहासकौशि रणान्तादि
सुभ्रांतिमद्दलंकारो व्यंग्यः पुलिनायमानमित्यादौ निकादंबरी भवनविशेषणानि॰ तत्र च मध्य
भागे कादंबरी हृदं सैसति हारस्येत्यनेनान्वयः॰ वलिनचरणराग इति धितिमिरिवेत्यादौ नुत्ये श्यामभो
गिन्यंगुलीभिरित्यस्य विशेषणानि॰ अंतःप्रविष्टकर्णपल्लव प्रतिबिंबे नातएवातिभरखिद्यमा
नहृदयस्य करतलेन मर्दमाणेनेव॰ पल्लवकरन्लयोः समानाकारत्वात् निष्पन्नतातिरोहिता॰ म
करकेतुयाहरीतं कपेरणस्लनभरेणेति हृदयकं॰ मपरिवादिनीसप्तमंत्रीयुता वीणा॰ कोणो वीणा
दिवादनं वेणो विवरदेशः॰ नासाविवरदेशोपि वंशइति विश्वः॰ उत्कृष्टहेमतालीगुणमभरणमर्थ
नद्रूपमितिहृदयकं मधुधारासंदेहेतिससंदेहालंकारः॰ उष्ट स्मितांशुद्रुत स्मितां॰ चंद्रलेखिकावं

।का॰ वि॰ इंदुकलाख्यभूषणविशेषः तस्य संक्रांता प्रतिमा प्रतिबिंबं यत्रेति योजना॰ नखपदं नखक्षतं॰ कपो
१८ लेन तत्प्रतिबिंबवशान्नखक्षतभ्रांतिरित्यर्थः॰ एवं रत्नकुंडलप्रतिबिंबे अपीन्द्र अर्थान्तकपोलगते
यासां दृष्टनवनखपदं मंडलाशंकानयेति योजना बोध्या॰ ऋषिपत्नीमिवेमायाः श्लिष्टशब्दमात्र
धर्मिका उपमाः समस्तास्तिलः ऋतुना चापकोधा दूरीकृतो महतां कुलभूभृतां कुलपर्वतानां व्यति
करः संघट्टो यस्मात् इति प्रकृते वर्जितो महाकुली नत्नृपसंपर्कीयथेति शेषः भोगेषु शेषफणाल
ङ्कारः सल्लावशिष्टस्य खेघुव॰ पाद्दधानो रागः पादयोः परागमग्न॰ उमाद्वितीयो मानससरोजन्मनो
पक्षिणां हंसानां खलेनापनीतो नीलकंठानां मयूराणां महोपयेति॰ उमाद्वितीयो मानसजन्मा
कामस्तस्य पक्षिणः पक्षपुनाः शरा खलकारवेणापनीतो नीलकंठस्य शिवस्यापि महोपयाता
काम स्तस्य पक्षिणः पक्षपुनाः शरा खलकारवेणापनीतो नीलकंठस्य शिवस्यापि महोपयाता एम
चम्पेनाम्भेशावएवांस्तुकायसतेनचंद्रेणारचितमुक्तमांगस्य शिरसश्चाभरणं यया॰ ग्वेतांशुकं १८

श्रुतवसुंधेनेनरचितसुतमणानामेमानामामरणेपयेति च · मधुकरवल्ली लंतमालकाननंयस्यो · मकरक
रवल्लीलतमाश्रलकायत्रनाहृशमानेनयस्याइतिच · गुरुकलत्रं बृहस्पतिभार्या · गोरवपुनो नितंब
श्व · कलत्रं श्रोणिभार्ययोरितममरः · पांडुश्यामालववल्लीलतना · पांडुश्यामलाश्रिवलीलतांतावभास्वता
मुक्तैरंसुभिर्भित्त्रैविकसितेनपत्यस्यंतस्येरणः श्रसाधनमलंकरणे यस्याः भास्वरमुक्तामणिकिरण
मिश्रपद्मरागभूषणांच · नितंबचेबिंबिनिशिखंडभारेवहे विस्फुरंतोपचेहाश्रेहकालेः कोना नितंब
बेंबीशिखंडभारेकेशकलापोयस्याः सा चासौ विस्फुरत्बंद्वबल्कोनाच · कामफले · इष्टफले · मन्म
थफलेच · चंद्रनचंद्रले लेविवलक्ष्मीर्येस्यातपालक्ष्मीर्यस्येतिसागरपक्षे: अमृते जले · कादंबरीमदि
रा · बलोमेलमद्रः विस्रंभरणपाशापीडउदवापीडः शेखरः ना रशरोहदरं · कनीनिकाशावलमध्यांश
रः स्याछबले इतिमेदिनी · निमिषनानिमेषंयस्यानुवनाचस्त्रुयेतिशेषः अष्टापरेति · अष्टापदं स्व

का·वि
१९
19

सारिफलेऽइति त्रिकांशी शेषः अभ्यारभ्यानेवेलक्ष्यादिति· वेलह्यमानअनिभा विशेषः· निप्रवाहकः· विह
हृप्रवाहकारी· निर्भर्त्सितेवेति· गुणगणेनाथोब्ब्रुहापोऽगतेनमत्स्यरूपं मूले गृहीत्वाहं निपोहकां
री· विपीतिनेत्वं तिताक्षरणन्मो चितेत्यर्थः· स्वस्यानिहरापि तो गुणनोमूले हानं विनाक्षरणपरि
हारसंभवादितिभावः· विपंचीवीणावाचेरिति· वहुतंत्री विपंची· एकतंत्री वीणा· पालिविके· पण
एखवाघवाहनकुमाले· उकुणीकर्णोत्पलेति· उकुणी उध्यमनशालि· कुतूहलाद्येति· आलोकः
प्रकाशस्तदनुसारेणाद्युहितं मेरिते· अद्राक्षीदित्यस्याग्रेतनेनागच्छंतीमद्दले इत्यनेनस्यामसमीपे
तरलिकांतया च स्थितां मुक्ताफलच्छदपटलगृहीतहारमिति कर्मपदं त्रयेणापिद्वयः स्थितां मुक्ताफलच्छ
दस्थावरणोपस्थनाहंशांपटलेपेहारकः· लक्ष्मीत्हृदयमिवेति· जलविंदुविलासवतरले चपले· ज
लपेनधवलः करोयस्य वलपवनधवलाः करः किरणायस्यानि प्रकृते· घनभुजभ्यामासावं भुनिवह

राम
१९

धवलितदिङ्मुखः घनमुक्तामणिकिरणसमूहधवलितदिङ्मुखमिति सहृते· अतिनारं· अतिमुद्रं· ता
रोमुक्तारिमुद्रा स्यादिति विश्वः· अपहसितो निवारितः कादंबर्या गुरुणा निरीक्षितो मणिकं चित्रहासी
कुर्वन्नीति तेन सम्बन्धः। गृहकुमुदिन्याः गृहदीर्घिकायाः पेशलत्वं सरलत्वं॥ उत्सृतिपन्नि भिल्लहू
तोपचारहेतुभिः शरीरं जीवितं चोपयानीकर्तुं अपत्रपेलज्जे इत्यर्थः इदर्शीचेति· महाश्वेतामित्यत्र
तन्नाद्वितं· एवं तस्य तस्यादि विशेषणाविशिष्टं कादंबरी चोपसंन्यासनं भेजे इत्यन्वयः· उन्मृष्टो निर
स्तो योमधूच्छिष्टस्य पदो यस्य ता इत्सङ्गासी पालनमेवार्थः· गच्छतस्थाः स्थित्यि· आशासनत्वाशाः· दि
शश्च· निवेशनं कारणे। सर्वदिक्षु वातेषु द्विपालं बनेबानपानेन मानेसेन मनेनांतराणि वेधन
त्वं दर्शितं· स्कंधावारं· सेनारणारणकं· कामव्याकुलता· स्पर्शवेनेति मनु एव प्राशसात्यार्थः। खुधा
रिणी· सूत्रधारकाष्ठविशेषः· मरकतशिलामकरिकेति मरकतमणिशिलापामकरकृतिः अ

का·वि
२०
20

णालोपस्मनारक्मसत्ववक्त्रं निर्ग्रेरः निरस्तहृष्टिदृष्टवानिति। अस्य च परिजनेन कृतानि संनैर्वृक्षमा
णकर्मभिरन्वयः निचुलः अशोकः धारकदंबेति। धारा एवं बंधिकदेवस्पर्शः दृंगारकं शरीरं चाधा
रस्तंभः अस्याद्रेणीकाष्टोत्तुकाहिनी द्रोणिका। तणमूलमंजरी निन्तणमूलं तुम हिक्के समरः
हिमगृहकस्य मध्यभागमासस्सारेत्यन्वयः देनवीणा। वीनवशादूंतानां परस्परं से घट्टजन्मा रवः
एवंविधस्य चलतस्येति। तस्य हिमगृहस्य। एकदेशे कादंबरी यं लोकपहितिदूरस्थेनान्वयः हिम
वतो योगर्हाचलस्य लङ्गं नागं गामिवेति योजना। य निपातनं। प्रतिमां प्रतिमा प्रतिपातन्तनार्दसम
रः हारे रथीति। अपि पिबिवद्रूमः मुक्तात्मभिरपीस्पर्धः स्रशिनमिवमणिरुपेण मित्युत्येसा। श्रप
थमिवकारथंनीमिस्यपिगम्यास्येसा। सम्मुखागतोयः मकूमदवनस्यांतः प्रऐचितवनस्पगे
धलत्रिवारणायप्रसीदितहस्ता। संमुखागतः मकूश्मदो योवनहेवं धीगंधगजस्तम्भिन् प्रसा एम
१०

रितं स्तुंडं च । अनभीष्टा हृत्स्विणा का नो मलयमारुतो मृगगणमनेचयस्यास्तां । अनभीष्टं हृस्विणां मृहृसि
णां गतमृगस्य मृगविशेषस्यागमनं यस्या इति च । नानमगीतेन मृगस्त्वमरः ॥ आकाशकमलि
नीमिवेति । मृणालवत्कोमलमुरुहृदहनमूलं यस्याः हसनेनलदृश्यमानमृणालकोमलसक्थि
मूलां चेति महत्तेन । इयं च कविप्रौढोक्तिसिद्धोपमातिकोपमा । अभूतोपमेति मायां मनं कुसुमचा
पेति । गुणः सौंदर्यादिः मौर्वी च । कोलिः सं स्याधनुः कोदंडमित्यमरः । मधुमात्तवंति । शीतलहारवं
ती । शिशिरं तु निराकरिष्णीव । चेहनेना हृपाविरोधाभासः । अनंगकृतानुरागो । अंगरागरहि
तां चेति । शेषं स्पष्टं । उरुस्तंभेति । स्तंभः सात्विकभावः काष्ठविशेषश्च । वलितत्रिकेति । पृष्ठवंशा
धरेत्रिकमित्यमरः । आसंस्फिकां मंचविशेषः कामरतिमितिः कां अरतिमिति प्रकाशोऽर्थः का
मरतिमिति पृष्ठं । अनुकंपमानस्य कंपयतः अनुपश्चात्कंपमानस्य च । कुसुमेषोः कामस्य । कु

कावि
२१
४१

सुमेखिसमसीव·अनंगदेहननुभूतेइशरीररूपे·देवेनकृशाभूतेन·रक्तनीग्रसोद्दस्पावहसिहस्या
अनुराणे·अभिलीषमूर्तकेवलंवहसीतिगूढं·स्वयंगृहीतानिभ्रकाशोर्य्यैः स्वयंवरयोग्यानीति
गूढं·कुसुमशिलीमुखोमदनस्तस्मिन्नाबालनाबालभावः·नशोभतइतिगूढं·अन्यानसहं·आ
लीनतां·स्पादृधस्तेनशालीनइत्यमरः अकथनीयः बकुमशकोऽनहेश्म·सुकुमारभावः सौकुमा
र्यं·पक्षेशोभनेकुमारेत्वपिमावोपेतायाइति·मनसिजः·कंदर्पसरूपंइति गूढं·नयाहेधीरत्वमि
तिपरिहेरेनगूढं·अस्मीयं·अश्वसमूहः कपटकूटरूपेणजालेनगृवहृतीतितया·नरत्नमसे
ति·अस्पत्हृदयस्यक्रमेणागेति·दिवसंव्याप्यऊटेघागत्वाहृतनएवरकधजंदर्पोत्सवः·अ
तिप्रहृष्टमाहीमरवीविशेषणानि·अस्त्रीप्रकारः·स्कंधः स्यादित्यमरः·जनजनितेति·कूटशिः·
कूटंपंत्रेनपोरोशावितिविश्वः·वन्याभिल्लादिघातस्थानेपांथजनैः सूचनार्थमेवंक्रियतइति राम २१

ऽतिरित्याद्युक्तं नारङ्गो· वृक्षदेवता। परम्परं जीर्णवस्त्रं तद्रूपं कर्पटं कन्थावस्त्रं· अथवा हे हः द्रष्टकविवेति
पाठे द्रष्टकाभिक्षुके मदेशे पे शुष्कपल्लवविष्टराः द्रस्य पर्यङ्कः कर्पटिका अवधूना धाम्नैः· अस्कोटितादुकूलि
नायाधूलिरित्यर्थः कूपेरिरम्पुपलस्यस्थेन तनीयतिके चित्· तच्छुक्तं· अस्तु लभसलिलत्वहेत्वनुमो
निर्हेतुत्वरूपार्थहेतोपापत्तेः तस्मात् हेतोन्तनीयेति युक्तं· कुब्जका स्वरूपविशेषाः कूपिका· अस्त्रकूपः
ल्पेमेगहनेव्यामेयाग्रामटिका· अस्मयामः· विंवारूणेनि· विंवाफलवद्रूपेण सधीः फलिनेरिति·
फलवान् फलिनः फली समरः· सुद्धृद्वर्गुलं भूषणं· अहर्दिवं चूलिहालूति भूषणं· वृक्षमारोलो
हमहिषस्य मममहिषत्वेनोत्प्रेक्षा· तदभिमुख्येमारिः चंडिकामपश्यदिति दूरस्थे मान्वयः· केन
कीसाद्दिः चंडिकाविशेषणं रक्तचामरेति दर्पण मालाविशेषणं· ताद्रूप मालां विभ्राणेन लोहि
तारुणेनेति योजना· आपुंखेति· सीसकमये सर्पः· लसत्सीतनील लोहितदर्पणं चतस्कुरिते

का॰वि बुद्बुदमालवेत्यर्थः॥ बुद्बुदं वर्तुलं भूषणं मित्युक्तं प्रालंबैर्हारैः॥ हारिमीनादिसुखविशेषणं॥ अनिशापि ने
२२ रिवाति॥ कृतनिर्वचनोपवेशनैरित्यर्थः॥ स्थूलस्थूलैरिमादीनि हरिद्रादिधार्मिकविशेषणानि॥ गोधागो
22 हृदिति भाषया गोहिल्लु॥ गोधिकापि तत्सदृशः सूक्ष्मपशुविशेषः॥ कृकलासः सरटः अर्बुदेनेति॥ अर्बु
दो मांसकीलस्यादिति विश्वः॥ कुब्जादिकोवं चकः करातिरिक्तेति पाठे करेणातिरिक्तं अधिकं हस्त
मित्यर्थः॥ हृत्कुरता॥ अंगे नीचोन्नतता कथंचिदिति॥ अस्थाने हस्तद्वष्टकामचारो येन तादृक्या सुखे
एकस्मिन्भुजे उपशांतमर्दनस्थाने लमर्दनस्यावसनं यस्य सत्यर्थः॥ तिमिरं नेत्ररोगः॥ अरुणनोभेदो
भेदनं तस्मै इत्यर्थः॥ इंगुदी तापसतरुः कोशयकेति॥ कृमिविशेषकोशेयं दीवरणां इति स्वत्तन
ष्टत्यर्थः॥ दुःशिलि सि नामसूखेः॥ अमरणावोद्भूत मासीतेन दृष्टउपरि स्थायलिलकुअग्रे हनारिकृनति
लकप्रकारविशेषस्तत्रावद्धो विभवप्रत्याशायेनसः॥ शंबूका इलस्यस्तुक्त गुरुत्वमरः॥ कुहकमिंद्रजा एम २२

का·वि
२२

वुद्बुदमालयेत्यर्थः · वुद्बुदं वर्तुलं भूषणाभिन्नकं प्रालंबैर्हारैः · हारिमी नारिमुख्वविशेषणं · अनिमाषिते
रिवाति · कृतनिर्वेषोपवेशनैरित्यर्थः · स्थूलस्थूलैरित्यादौ निरूढिरधार्मिकविशेषणानि · गोधागो
हइति भावपात्रसिद्धा · गोधिकापितृसदृशः सूक्ष्मपशुविशेषः · कृकलासः सरटः अर्बुदेनेति · अर्बु
दो मांसकीलस्यादिति विश्वः · कुत्सितकोर्वंचकः करणातिरिक्तेति पाठे करणातिरिक्ते अधिकं रक्त
मित्यर्थः · दंतुरता · अंगे नीचोन्नतता · कथंचिदिति · अस्थाने रक्तरष्टकामचारोयेनतादृक्कया सुखे
एकस्मिन्नभुंजे उपशांतमर्दनस्थाने लमर्दनसंव्यसनंपस्येत्यर्थः · तिमिरं नेत्ररोग · अश्मनोभेदा
भेदनेनस्मे इत्यर्थः · इंगुदी तापसतरुः कौशेयकेति · कृमिविशेषकोशेयहीवरणंवृतिस्तत्कृत
स्तत्स्यर्थः · दुःशिक्षितो मूर्खः · अमरणेवोढु समासीनेन दिष्टउपदिष्टोयस्तिलकअर्द्धनादिकृतेति
लकप्रकारविशेषस्तत्रावष्टब्धो विभवस्तत्याशायनसः · शंबूकाः जलशुक्तगुरुत्वमरः · कुहकमिंद्रजा एम
२२

लादिः तत्रमोषधादिअसुरविवरं पाताले पिशाचग्रहीतके पिशाचाविष्टेजीने विपरीतकृते
विपरीतकारीकृते तुरगब्रह्मचर्यं तुरगवत्स्थिरकालिकं ब्रह्मचर्यं अष्टपुष्पिका यष्टिविशेषः उद्दूद्धा
त्मनेति उद्धूधनेके देयाशारोपणं असंस्कृते अशोधिते देवकुले देवगृह असंस्कृतुच्छिचेति
मुक्तनिरर्गलार्सथेः प्रतिशयितः कृतनिषेधोपवेशनः धरणामीतिभाषा गंडकाः पिटकाः दी
पिकेतिचंडिकाएधनार्थं दीपिकयागात्रेष्वभिघातादिक्रियते इति प्रसिद्धं त्योलः सर्वांगश्रीवत्स्कः
पवः दुःखाश्रिका दुःखावस्थितिः सकलमेवतद्दिवसमिश्रंतं संयोगेद्वितीया अयत्नेऽपि चास्या
इति नमावर्ततवाणीसूनेनान्वयः जरा अवाहिता कौलीनेनेति अस्यात्कौलीनं लोकवादः
समरः रतिरसस्सागरः तरंगैर्यौवनविलासैरिति हृष्टकं लिखितं नामेति सौभाग्यत शक्तिनिःसी
येनाम लिखितं स्वस्मात्कष्टस्य बोधनाय बंधकीति बंधकासतीकुलटेत्यमरः॥ ॥ ॥ इतिश्री

का॰वि ९९ ममटस्याकाव्यप्रकाशाभिज्ञानन्तसुत्तशारभारामभट्टसूनुनावैद्यनाथेन रचिता कादंबरी पूर्वार्द्धविषमपद
विवृतिः संपूर्णा ॥ संवत् १८३४ ॥ ॥ ॥ ॥

५३

काव्य नं॰ ५

५७०

रम
९९